

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำ
อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ครั้งนี้มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้คือ

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.2 แนวคิดการจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

กรรณิกา ชมดี (2524) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า
“การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกบุคคลหรือ
กลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบ เพื่อดำเนินการและพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปใน
ทิศทางที่ต้องการ โดยกระทำผ่านกลุ่มองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์”

ไพบุลย์ สุทธสุภา (2528) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าหมายถึงการให้
ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจในการดำเนินการ การปฏิบัติการและประโยชน์ของการ
พัฒนานั้น

สมเกียรติ กาติบ (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า
หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่ง
ความรู้สึกรู้สึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ และลงมือปฏิบัติโดยการ
ช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

ยุววัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การร่วม
ปฏิบัติและการรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเองและการที่จะสามารถ
ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว
จำเป็นต้องรับปรัชญาที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างก็ปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการ
ปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมกลุ่ม

ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้น สามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนการตัดสินใจ และหน้าที่ความรับผิดชอบการมีส่วนร่วม จะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากกว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอ และยังได้อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาชนบทโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างแท้จริงมี 5 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการแท้จริง (Real Need) ของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และการคัดเลือกปัญหาที่แก้ไขตามลำดับก่อนหรือหลัง ซึ่งปัญหาเหล่านี้คนภายนอกหรือนักพัฒนาชุมชนจะเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวชนบทที่อยู่กับปัญหาและรู้จักปัญหาของตนเองดีกว่าคนอื่นให้เกิดความเข้าใจและยอมรับอย่างแท้จริง
2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เมื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหาแล้วต่อไปคือ การสืบสาวและแยกแยะสาเหตุของปัญหาที่ลงความเห็นแล้วว่าเป็นปัญหาสำคัญอันดับแรก การทราบสาเหตุของปัญหาก็เพื่อให้การแก้ปัญหาตรงจุด
3. การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกวิธีการและการวางแผนในการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาแต่ละอย่างอาจแก้ปัญหามากกว่า 1 วิธี แต่ละวิธีอาจมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกัน หลังจาก ได้ทราบข้อดีข้อเสียต่างๆ แล้ว ควรปล่อยให้ชาวบ้านเป็นฝ่ายตัดสินใจว่าจะเลือกวิธีการไหน จากนั้นก็จะเป็นการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน ถึงแม้ว่าชาวชนบทมีฐานะยากจนและขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวชนบทก็ยังมีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและร่วมดำเนินการได้อย่างน้อยชาวชนบทสามารถจะเข้าร่วมทางการเงินในกิจกรรมบางอย่างได้ เช่น การร่วมลงทุนและผลิตผลไม่ต่าง ๆ และมีความสนใจจะมั่งคั่งผลประโยชน์ โดยพยายามดูแลรักษากิจกรรมที่สร้างขึ้น เพราะเขามีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของด้วย
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การติดตามผลวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาให้ทราบถึงความก้าวหน้าและสัมฤทธิ์ผลของการดำเนินในกิจกรรมด้านต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้แบ่งออกได้ 2 กรณี คือ โครงการที่รับผิดชอบโดยหน่วยงานของรัฐ และกรณีที่สองคือ กิจกรรมพัฒนาชนบทที่ดำเนินการโดยชาวบ้าน

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหาเป็นผู้นำทุกอย่าง ไม่ใช่เราเรากำหนดไปแล้วมาให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา

Eirwin William (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2526) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

Alastair, White T. (อ้างถึงใน สุรัสวดี หุ่นพยนต์, 2528) ได้ให้ คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 3 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรควรทำ ทำอย่างไร มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติ การตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน นอกจากนั้นยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า สาธะสำคัญของการมีส่วนร่วมอีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้ผู้เขียนสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนไม่ว่าปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคน ที่เห็นพ้องต้องการเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานโดยร่วมกันคิด ร่วมลงมือปฏิบัติการ ร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมในการติดตามและประเมินผล

2.1.2 ลักษณะและวิธีการของการมีส่วนร่วม

กรรณิกา ชมดี (2524) ได้สรุปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน

10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

วิลลิสท์รี หรยางกุลและคณะ (2528) ได้ศึกษาลักษณะในการร่วมมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยแบ่งเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1. การเข้าร่วมประชุม
2. การออกความคิดเห็น
3. การร่วมแรงทำงานในชุมชน
4. การช่วยงานบุญงานกุศล
5. การช่วยเหลือเพื่อนบ้าน

ฉอาน วุฒิกกรมรักษา (2526) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรรณิกา ชมดี (2524) ดังนี้คือ การร่วมประชุม ร่วมออกเงิน ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมเป็นผู้นำ ร่วมสัมภาษณ์ ร่วมเป็นผู้ชักชวน ร่วมเป็นผู้บริโภค ร่วมเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมเป็นผู้ให้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง และร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

อดิน รพีพัฒน์ (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้กำหนดช่วงจังหวะและแบ่งแยกระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนไว้ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและการวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

Chapin (1977) ได้ทำการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วม และได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ลักษณะดังนี้

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมบริจาคเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นสมาชิก
4. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
5. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ

ไพรัตน์ ผ่องคุณา (2533) ได้ระบุขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

1. มีส่วนร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

จิรายุ ทองเขื่อน (2537) ได้แยกขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอนเช่นกันคือ

1. ร่วมคิด คือ สภาพที่เป็นอยู่มีอะไรที่เดือดร้อนและสาเหตุมาจากอะไร
2. ร่วมวางแผน คือ วิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และพิจารณาทางเลือก
3. ร่วมดำเนินการ คือ ดำเนินงานตามโครงการและแผนกำหนดโครงการและแผนงาน
4. ร่วมติดตามประเมินผล คือ ประเมินผลความสำเร็จ หรือล้มเหลวเป็นระยะ ๆ และแก้ไข

Grima (1977) เห็นว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมอาจแบ่งได้เป็น 3 แบบด้วยกัน คือ

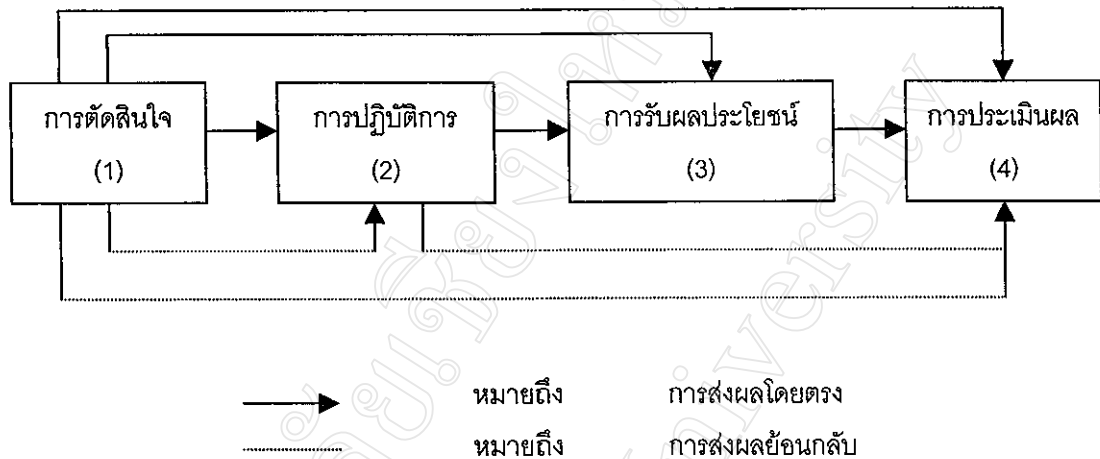
1. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการร้องขอให้มีการทบทวนการตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

Eidsvik (1978) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนและบทบาทต่อการตัดสินใจโครงการ ที่เห็นว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามาก ดังนี้คือ

1. ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของโครงการซึ่งอาจมีการตัดสินใจไปแล้ว
2. ประชาชนได้รับแจ้งข้อมูลและได้รับการประชาสัมพันธ์ให้มีความคิดเห็น
3. ประชาชนตัดสินใจร่วมกับรัฐ
4. ประชาชนมีสิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเอง

Cohen และ Uphoff (2522) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปว่า การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจได้เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กรการกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่า การตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการและผลประโยชน์

ก็มาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed-back) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วยดังแผนภูมิที่ 2.1

แผนภูมิ 2.1 แนวคิดสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม

แนวคิดของ Cohen และ Uphoff นี้ จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มิบทบาทในทุก ๆ เรื่อง ไม่ใช่ที่กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานของความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

Carry (อ้างใน กรรณิกา สมดี, 2524) แบ่งแบบของผู้มีส่วนร่วม 3 แบบ คือ ผู้กระทำ ผู้รับผลการกระทำ และสาธารณะทั่วไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้กล่าวถึงกำหนดรูปแบบของการมีส่วนร่วมอาจจำแนกออกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน กรรมการหมู่บ้าน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ทุกเวลา บางกรณีก็ได้กำหนดลักษณะของการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ เช่น
 - 3.1 กรณีมีส่วนร่วมเกิดจากเบื่องบนหรือเบื่องล่าง
 - 3.2 การจูงใจให้มีส่วนร่วมเกิดขึ้นโดยสมัครใจ
 - 3.3 แบบองค์กร
4. ช่องทางที่มีส่วนร่วมเกิดขึ้น เช่น
 - 4.1 การมีส่วนร่วมโดยปัจเจกบุคคลหรือผ่านกลุ่ม
 - 4.2 การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม
 - 4.3 การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
5. ระยะเวลาความต่อเนื่องของกิจกรรม
6. ขอบข่ายกิจกรรมครอบคลุมขนาดไหน

Arnstein (1971) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็นระดับแบบขั้นบันได ทั้งหมดมี 3 รูปแบบ คือ

1. แบบหุ้นส่วน (Partnership) ที่ประชาชนมีอำนาจในการเจรจาต่อรองได้ด้วย
2. แบบการมอบอำนาจ (Delegated Power) ให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียง เช่น หากจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจ ก็มีตัวแทนประชาชนในสัดส่วนที่มากกว่า
3. ขั้นสูงสุด คือ ประชาชนมีอำนาจในการที่เป็นผู้ตัดสินใจในเรื่งนั้นเอง ส่วนการมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ทราบ การปรึกษาหารือและการเปิดโอกาสให้แสดงความคิด Arnstein ถือว่าไม่ใช่การมีส่วนร่วมที่แท้จริง

รูปแบบที่ Arnstein มีความคิดเห็นว่าไม่ใช่การมีส่วนร่วมเลย ได้แก่ กิจกรรมที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใด ๆ เลย เช่น การให้ประชาชนได้รับรู้หรือการแต่งตั้งตัวแทนประชาชนเข้าร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือไม่มีการจัดกิจกรรมขึ้นมาเพื่อแสดงให้ประชาชนรับทราบเท่านั้น เป็นต้น

อนึ่ง การจะจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและลักษณะโครงการว่าจะสร้างผลกระทบในระดับรุนแรงเพียงใดและมีผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปกว้างขวางแค่ไหน จะสร้างผลกระทบในระดับรุนแรงเพียงใด และมีผลกระทบต่อประชาชนโดยทั่วไปกว้างขวางแค่ไหน การกำหนดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบในระดับต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหาร ในการบรรเทาความขัดแย้งจากการต่อต้านโครงการของประชาชน และข้อคิดอีกประการหนึ่งคือ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการคือเจ้าของโครงการหน่วยงานของรัฐและผู้ได้รับผลกระทบจะต้องมีความเท่าเทียมกัน ในกระบวนการประเมินผลกระทบหลักของการเสาะหาเหตุผล ข้อเท็จจริง และทางเลือกที่ดีกว่า ไม่ใช่ลักษณะของการปิดบังเผชิญหน้าและไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน ดังภาพ 2.2

ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ(Citizen Control)	} มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
ตัวแทนเข้าร่วมตัดสินใจ (Delegated Power)	
เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา/เจรจาต่อรอง (Partnership)	
ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation)	} มีส่วนร่วมบางส่วน
ร่วมให้คำปรึกษา (Consultation)	
ร่วมรู้ข้อมูล (Informing)	
เข้าร่วมแต่ไม่มีผลต่อการตัดสินใจ	} ไม่มีส่วนร่วม
แต่เป็นแรงกดดัน (Therapy)	
รัฐเข้าควบคุมแรงกดดัน (Manipulation)	

ที่มา: Amstein (1971)

แผนภูมิ 2.2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ Amstein

จากรูปแบบการมีส่วนร่วม สามารถประมวลถึงแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประเทศต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการในปัจจุบันสามารถสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 รูปแบบคือ

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public information) การมีส่วนร่วมรูปแบบนี้ ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ (Public consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้อง และได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อประเมินการทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยหลักการแล้วการจัดให้มีการหารือ จะต้องมีการดำเนินการก่อนที่จะมีการเสนอผลการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้มีการประเมินผลกระทบในบางประเด็นที่อาจมีการมองข้ามไป การหารือในขั้นตอนนี้ซึ่งเริ่มตั้งแต่การที่ผู้ศึกษาผลกระทบกำหนดขอบข่ายการศึกษา (Scoping) ซึ่งจะต้องมีการหารือกับประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยว่าขอบข่ายการศึกษาผลกระทบมีความครอบคลุมเหมาะสมหรือยัง ซึ่งจะมีการหารือระหว่างกันเพื่อแก้ไขปรับปรุงก่อนที่จะนำไปเป็นกรอบในการจัดทำรายงาน Environmental Impact Assessment (EIA) ต่อไป การหารือยังเป็นช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังผู้ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการมากขึ้น และหารือเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) เป็นรูปแบบที่พบเห็นบ่อย ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้ได้รับผลกระทบ ผู้ที่อาจได้รับผลกระทบหากมีการดำเนินโครงการ หน่วยงานเจ้าของโครงการ และผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ ค้นหาเหตุและผล ที่จะดำเนินโครงการหรือไม่ดำเนินโครงการในพื้นที่นั้น การประชุมรับฟังความคิดเห็นอาจมีการดำเนินการได้หลายรูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและประเด็นที่ต้องการหารือกัน รูปแบบที่เห็นได้บ่อยในหลายประเทศก็ได้แก่ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) การจัดประชุมในลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการโดยเจ้าของโครงการจะส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งหลังจากนั้นก็จะเป็นเรื่องของการซักถามของผู้ร่วมในประเด็นปัญหาข้อสงสัยต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ดีการประชุมในระดับชุมชนนี้อาจจัดเป็นเฉพาะจุดในระดับชุมชนย่อย ซึ่งในโครงการอาจมีชุมชนย่อยที่ได้รับผลกระทบหลายชุมชน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่จะอาจจะมีการจัดประชุมรับฟังข้อคิดเห็นในระดับที่กว้างขวางขึ้นหลาย ๆ ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

4.1 การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Public Hearing) บางโครงการมี ข้อได้แก่ในเชิงวิชาการ จึงจำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมเชิงเทคนิควิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาภายนอกช่วยอธิบายข้อซักถาม และให้ความเห็นต่อรายงานการศึกษา ผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การประชุมและสาธารณชนอีกทางหนึ่ง การประชุมจึงอาจจัดในที่สาธารณะทั่วไป ผู้เชี่ยวชาญทั้งของโครงการและภาครัฐก็จะเข้าร่วมในการหารือนี้ ผลการประชุมจะต้องนำเสนอต่อสาธารณะและผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

4.2 การประชุมในลักษณะนี้จะมีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น และเป็นเวทีในการเสนอข้อมูลจากสองฝ่ายคือเจ้าของโครงการและผู้รับผลกระทบ การประชุมจะต้องเปิดกว้างและเจ้าของโครงการจะเปิดเผยข้อมูลของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับกันได้ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบโดยทั่วกันอาจมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการประชุมนั้นควรจะเป็นลักษณะไม่เป็นทางการมากนัก และไม่เกี่ยวข้อง กับนัยของกฎหมาย ที่จะต้องมีการชี้ขาดเหมือนการตัดสินใจทางกฎหมายจากการจัดประชุม จึงอาจจัดเพียงครั้งเดียวและสถานที่เดียวตลอดไปสามารถเปลี่ยนไปตามพื้นที่โครงการได้ตามความเหมาะสม

5. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ถือได้ว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางปฏิบัติที่ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ไม่ใช่เรื่องที่ดำเนินการได้ง่าย อย่างแน่นอนอาจดำเนินการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเลือกตัวแทนปัญหานั้น ๆ เช่น อาจเป็นสภาที่ปรึกษา (Advisory Council) หรืออาจเป็น Consultative Committee รวมทั้งการได้รับคัดเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กร ที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนของประชาชนในพื้นที่สำหรับประชาชนจะมีบทบาทขึ้นในการตัดสินใจได้เพียงใดก็ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้น ๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

จากลักษณะต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาได้สรุปและนำแนวคิดของ Amstein มาเป็นแนวทางในการกำหนดลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำดังนี้

1. ร่วมคิด
2. ร่วมวางแผน
3. ร่วมปฏิบัติการ
4. ร่วมติดตามและประเมินผล

Uphoff (อ้างในชูเกียรติ ลิขสุวรรณ, 2534) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น

4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ และควรแบ่งพิจารณาการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 นัย คือ

1. มิติการมีส่วนร่วมและบริบทหรือสภาพเงื่อนไขสถานการณ์สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในแง่บริบท ได้แก่ ลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น
2. การมีส่วนในกิจกรรมของการมีส่วนร่วม อาจจะเป็นบุคคลภายใน หรือบุคคลภายนอกหมู่บ้านก็ได้ ประเด็นที่น่าสนใจคือ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้มีส่วนร่วม อีกทั้งวิธีการเข้าร่วมพิจารณาจากสาเหตุของแรงจูงใจ ลักษณะการร่วมในขอบเขตระยะเวลาหรือลักษณะกิจกรรมที่เข้าร่วม ตลอดจนผลของการเข้าร่วม

ส่วนในแง่บริบทหรือเงื่อนไขสภาพแวดล้อม Uphoff ได้พิจารณาจากสภาพแวดล้อมแง่ตัวโครงการ ได้แก่ ส่วนที่นำเข้า ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับ รูปแบบของโครงการ และจากสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งกระทบกิจกรรม ได้แก่ สภาพแวดล้อมในอดีต ตลอดจนประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม สังคม การเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งมีส่วนทำให้คนในชุมชนเข้าร่วมหรือไม่ในการพิจารณาในชุมชนตนเอง

จากกรอบแนวคิดในการมีส่วนร่วมของประชาชนของ Amstein จะเห็นว่าประชาชนมีส่วนในกิจกรรมมากขึ้นเพียงใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ อย่างสลับซับซ้อน มิใช่ด้านใดด้านหนึ่ง จะต้องพิจารณาถึงมิติของการมีส่วนร่วม นอกจากนั้นในด้านองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ก็เป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาการมีส่วนร่วมของประชาชน และสังคมไทยมีลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะด้วย

โดยสรุปแล้วปัจจัยที่ทำให้เกิดแรงกระตุ้นแก่ประชาชนที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวบุคคล คือ ความรู้สึก ความคาดหวัง และความต้องการที่จะผลักดันและปัจจัยภายนอก คือ แรงเสริมที่ช่วยกระตุ้นให้ปัจจัยในตัวบุคคล เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น

คือ รางวัล ตอบแทน สภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ความปลอดภัย และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (อ้างถึงใน สุเมธ ทราญแก้ว, 2536) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในงานพัฒนา ได้แก่

1. อายุ และเพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา
4. สถานภาพทางสังคม เช่น ชั้นทางสังคม ศาสนา
5. อาชีพ
6. รายได้และทรัพย์สิน
7. ระยะเวลาในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
8. พื้นที่ดินถือครองและสภาพการทำงาน

จากแนวคิดด้านปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา ผู้ศึกษาได้นำมาประมวลและกำหนดกรอบของปัจจัยให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยแบ่งออก เป็นปัจจัยหลัก ๆ 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยด้านบุคคลและทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย เพศ อายุ ภูมิฐานะ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานภาพในครอบครัว ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ สถานที่ทำงาน ระยะเวลาในการประกอบอาชีพในชุมชน
2. ปัจจัยทางด้านสังคมประกอบด้วย ความต้องการเกียรติ เป็นที่ยกย่องจากบุคคลอื่น การได้รับการชักจูงจากผู้นำชุมชน การได้รับการชักจูงจากเพื่อนบ้าน การได้รับการชักจูงจากเจ้าหน้าที่ในโครงการ ความต้องการการเป็นกลุ่มพวก เคยมีกิจกรรมแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันมาก่อน การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีของคนในชุมชน

2.1.3 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ว่า แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนนั้นได้บังเกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลก ทั้งซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตก ดังจะเห็นได้จากประเพณีลงแขก ซึ่งมีการปฏิบัติในหมู่เกษตรกรทั่วโลก การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว และกลุ่มละแวกบ้าน ชุมชน หมู่บ้าน ตลอดจนสังคมนั้น ได้พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ใน

ครอบครัวและในสังคมให้เจริญก้าวหน้าและผาสุกเรื่อยมา การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน อันเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำการร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น
4. กิจกรรมการพัฒนาที่นำเข้าไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมความพร้อมรับของชุมชน ซึ่งหมายรวมทั้งการใช้ทรัพยากรชุมชน การสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน
5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึงผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งจากทางราชการ เพื่อเป็นผู้บุกเบิกและชักนำชาวบ้านต่อไป ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปสามารถปรับทัศนคติและการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ได้เร็วกว่าและเป็นผู้ที่ชาวบ้านมีความศรัทธาในตัวอยู่แล้ว การเริ่มจากผู้นำจึงไปได้เร็วกว่าและได้รับการยอมรับมากกว่าประชาชนทั่วไป
6. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล ร่วมหาสาเหตุปัญหา ร่วมปรึกษาหารือทางแก้ไขปัญหา ร่วมการตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมการปฏิบัติงาน ร่วมการติดตามผลงาน จนถึงขั้นการร่วมบำรุงรักษาในระยะยาว Habitat (อ้างถึงใน พรหมทิพย์ เพชรมาก, 2531) ได้สนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนสรุปไว้ว่า

1. การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายอยู่ในตัวเอง ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการดำเนินงาน การวางแผน การปฏิบัติและการจัดการ ตามโครงการที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของเขา
2. การมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดผลดีแก่โครงการ คือ ถ้าประชาชนมีส่วนร่วม โดยการนำเอาทักษะภายในและทรัพยากรต่าง ๆ ผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน ผลที่ได้จะตอบสนองความต้องการตามการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมที่เสริมแรงอยู่ในตัว ซึ่งกระตุ้นให้คนเข้าร่วมในเรื่องที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของเขาการมีส่วนร่วมสร้างการพึ่งตนเองและสร้างจิตสำนึกการร่วมมือกันในกลุ่มชนและมีกระบวนการเรียนรู้ที่ประชาชนสามารถทำเอง ถือเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของเขา

William (1976) กล่าวว่า กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง รวมทั้งการมีส่วนร่วมในความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญโดยใช้วิทยาการที่เหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

พัฒน์ บุญรัตนพันธ์ (2517) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเกิดขึ้นโดยตลอด ตั้งแต่การร่วมวางแผนโครงการ การเสียสละกำลังแรงงาน วัสดุ ทูทรัพย์ หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น

ชูเกียรติ สีสวรรณ์ (2534) กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเกิดมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญาระดับสูง และควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลเพียงใด จึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง นอกจากนั้นในชุมชนนั้น ด้วยการมีส่วนร่วมไม่ได้หมายความว่าความแคบ ๆ การมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุนโครงการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงขั้นตอนสำคัญอย่างเช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ ด้วย

ประสาน ดังสิกุลบุตร (2538) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. ชุมชนจะพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานข้อสัญญาของประชาชนที่จะใช้ระบบนิเวศของตนเองภายใต้ขีดจำกัดอย่างเหมาะสม เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความพยายามของชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรประชาชน

2. ต้องประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเอง

3. องค์กรเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน

Herzberg (อ้างใน ประทีป ปานชัย, 2541) ได้กล่าวถึงทฤษฎีสองปัจจัยของเฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg & Two Factor Theory) ว่าเป็นทฤษฎีการจูงใจที่สำคัญและได้รับความสนใจในการศึกษาวิจัย และการนำมาประยุกต์ในการบริหารองค์กร เช่น Motivation-Maintenance Theory, Dual Factor Theory เป็นต้น โดยเฮิร์ซเบิร์กได้สรุปปัจจัย 2 ประการ ที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจของบุคคล คือ

1. ปัจจัยจูงใจ (Motivator Factor) หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานโดยตรงและเป็นตัวการสร้างความพึงพอใจให้บุคคลในองค์กรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประกอบด้วย

1.1 ความสำเร็จในการทำงาน กล่าวคือ การที่บุคคลสามารถทำงานได้สำเร็จ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รู้จักป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่สำเร็จ

1.2 การได้รับความยอมรับนับถือ กล่าวคือ ได้รับความยอมรับนับถือจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้อื่น การยอมรับนี้จะอยู่ในรูปการยกย่องชมเชย การให้กำลังใจ หรือการแสดงออกอื่นใดที่สื่อให้เห็นการยอมรับความสามารถเมื่อทำงานสำเร็จ

1.3 ลักษณะของงานที่ปฏิบัติเป็นงานที่น่าสนใจ ต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรืองานที่เริ่มตั้งแต่ต้นจนจบคนเดียว

1.4 ความรับผิดชอบ เป็นความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานใหม่ ๆ และมีอำนาจในการรับผิดชอบงานอย่างเต็มที่

1.5 ความก้าวหน้า การได้รับเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้นของบุคคลในองค์กร มีโอกาสในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือได้รับการฝึกอบรม

2. ปัจจัยค้ำจุน (Maintenance Factor) หมายถึง ปัจจัยที่สนับสนุนให้การทำงานของบุคคลสามารถดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

2.1 โอกาส คือ ความเชื่อของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์หรือข้อกำหนดและทางเลือกที่มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำของบุคคลในการตัดสินใจเข้าร่วมการกระทำของสังคม เมื่อเขาพิจารณาเห็นแล้วว่าภายใต้สถานการณ์นั้นเขาเลือกกระทำได้ ดังนั้นการที่ผู้กระทำตัดสินใจเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นอยู่กับโอกาสที่มีในสถานการณ์นั้น

2.2 ความสามารถ คือ การรับรู้ของผู้กระทำเกี่ยวกับพลังขีดความสามารถของเขาในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนกระทั่งสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ภายใต้สถานการณ์ที่ผู้กระทำตระหนักถึงความสามารถของเขา

2.3 การสนับสนุนคือการช่วยเหลือหรือการคัดค้านซึ่งผู้กระทำเชื่อว่าเขากำลังได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตัวเองจะเป็นผู้เลือก

จะพบว่าปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนดังกล่าว มีความสอดคล้องกับการบริหารงานอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนในหน่วยงานได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำกิจการงาน ให้บรรลุเป้าหมาย และประสบผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ เป็นการสร้างความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับตัวเองและเพื่อนร่วมงานด้านความพึงพอใจในการทำงานและประสิทธิภาพของงานมากขึ้น

จากแนวความคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของนักวิชาการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่ประชาชนเกิดความรู้สึกและความต้องการเป็นเจ้าของร่วมกัน มีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจ มีกิจกรรมร่วมกัน สามารถจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาได้ด้วยตนเอง รวมพลังสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสามารถขยายเครือข่ายไปในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ต่อไปได้

ดิน ปรัชญพฤทธิ (2539) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามนี้ ได้รับความสนใจจากนักวิชาการส่วนใหญ่อย่างมาก เนื่องจากนักวิชาการคิดว่าหากองค์กรมีภาวะผู้นำที่ดีก็พลอยมีภาวะผู้ตามดีไปด้วย การที่นักวิชาการให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามน้อย พอสรุปสาเหตุดังนี้

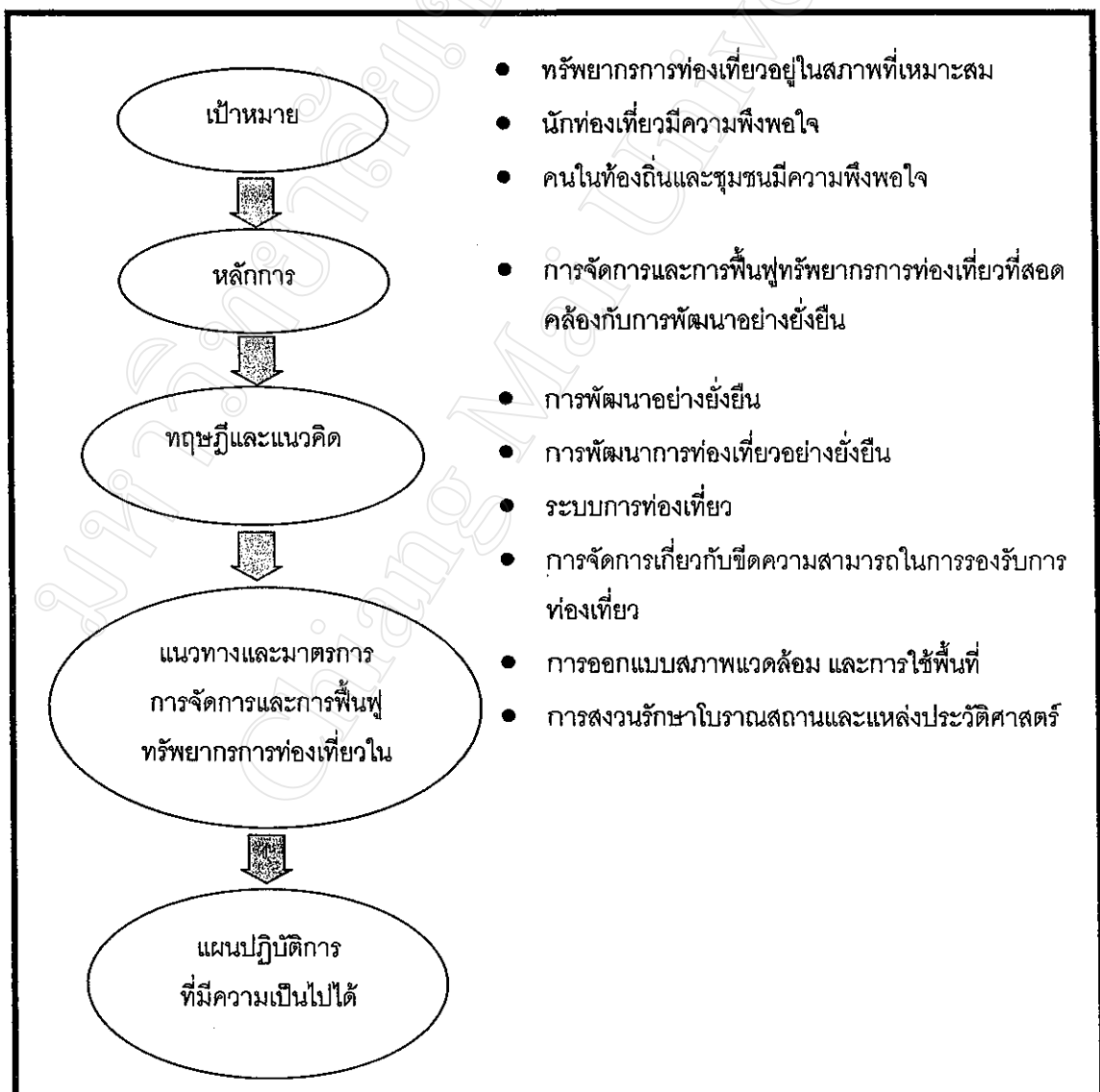
1. นักวิชาการบางคนอาจไม่แน่ใจว่าองค์กรมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะต้องให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. ผู้คนยังไม่แน่ใจว่าวัตถุประสงค์ของการยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมคืออะไรแน่
3. หากผู้นายอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ผู้ตามเหล่านั้นได้แก่ใครบ้าง ผู้ตามทั้งหมด หรือเฉพาะผู้ตามที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้นำเท่านั้น
4. หากผู้นายอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ผู้ตามควรจะเข้าไปมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดและลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามอย่างไรบ้าง

จากสาเหตุปัญหาการมีส่วนร่วมข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมเป็นดาบสองคม คือมีทั้งข้อดีและข้อเสีย การมีส่วนร่วมมิใช่จะนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีเสมอไป และถึงแม้ผู้นำจะยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วม แต่ผู้นำก็จำเป็นต้องเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการตัดสินใจนั้น ๆ อยู่ดี

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจมีอยู่มากมาย แต่เมื่อแยกเป็นกลุ่มๆแล้ว สามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ ทฤษฎีความเป็นผู้แทน และทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ทฤษฎีความเป็นผู้แทน เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำ และถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง/ถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบันเพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น ส่วนทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นการมีส่วนร่วมที่มีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะ แต่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้นยังรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมด้วย นั่นก็คือ การไม่ยอมให้มีส่วนร่วมนับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม

2.2 แนวคิดการจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว

การจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การปรับปรุงและส่งเสริมให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่เหมาะสมและเป็นที่ประทับใจนักท่องเที่ยว และช่วยให้การท่องเที่ยวมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 อย่างไรก็ตาม การจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากร การท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องดำเนินไปอย่างมีทิศทาง โดยอาศัยกรอบความคิด (Framework) ที่เหมาะสมเป็นเข็มทิศชี้นำทิศทาง กรอบความคิดดังกล่าวได้แก่ เป้าหมาย (Goal) หลักการ (Principle) และทฤษฎีและแนวคิด (Theories and concepts) ซึ่งได้แสดงไว้ในภาพที่ 2.2

แผนภูมิ 2.3 กรอบแนวคิดของการจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่า การจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพจะเริ่มต้นจากการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและเหมาะสม เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมองเห็นภาพอย่างแจ่มชัดว่าสภาพการณ์ที่น่าปรารถนาและมุ่งหวังให้บรรลุถึงนั้นคืออะไร ซึ่งในกรณีนี้ก็คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่เหมาะสม
2. นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ
3. คนท้องถิ่นและชุมชนมีความพึงพอใจ

จากเป้าหมายดังกล่าว จะนำมาสู่หลักการของการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ หลักการในที่นี้คือการจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้เป็นไปตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย

เมื่อมีเป้าหมายและหลักการที่ชัดเจนแล้ว จะนำมาสู่การเลือกทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวควรจะต้องมีความสอดคล้องกับเป้าหมายและหลักการที่ได้กำหนดไว้เบื้องต้น จะนำเสนอทฤษฎีและแนวคิดดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development)
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism development)
3. ระบบการท่องเที่ยว (Tourism system)
4. การจัดการเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Tourism carrying capacity management)
5. การออกแบบสภาพแวดล้อมและการใช้พื้นที่ (Environmental design and land use)
6. การสงวนรักษาโบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์

2.3 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Rees (1989) ยังได้กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. การพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งบรรลุวัตถุประสงค์เชิงนิเวศวิทยา สังคม และเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กัน
2. การพัฒนาอย่างยั่งยืนคงกำหนดขีดจำกัดทางนิเวศวิทยาเพื่อจำกัดการบริโภคทางวัตถุ ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของชุมชนและบุคคล
3. จำเป็นต้องอาศัยการแทรกแซงของทางราชการ แต่ก็ต้องอาศัยความเป็นผู้นำและความร่วมมือของเอกชนด้วย

4. จำเป็นต้องมีการประสานงานและบูรณาการเชิงนโยบายในทุกส่วนและระหว่างหน่วยงานทางกฎหมายทั้งหลาย

5. การพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการศึกษา การวางแผนและการเมืองที่เปิดกว้างให้ทุกคนรับรู้และมีความเสมอภาค

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิรายุ ทองเขื่อน (2537) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในจังหวัดลำพูน พบว่า สิ่งจูงใจทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ ความต้องการที่จะได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น ส่วนผลของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีการประกอบอาชีพและการมีผลผลิตที่ทำให้รายได้เพิ่มขึ้น และการได้รับความรู้เพิ่มขึ้นในการประกอบอาชีพ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ได้สรุปผลการศึกษาว่า เจ้าหน้าที่และระบบราชการเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอาจจะเกิดจากปัญหาที่มาจากตัวของชาวชนบทเอง ถึงความเป็นปัจเจกบุคคล นอกจากนั้นชาวชนบทอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ หรือพึ่งบุคคลภายนอกมากเกินไป มีการดูถูกฐานะของตนเอง โดยทำการเลือกผู้นำที่สามารถอุปถัมภ์ตนเองได้ สำหรับปัญหาเกี่ยวกับตัวของเจ้าหน้าที่และระบบราชการต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะดังนี้

1. นโยบายในระบบราชการมักจะมีมาจากเบื้องบน
2. การจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลาง คำนึงถึงเฉพาะกิจกรรมที่ส่วนกลางกำหนด
3. ระบบราชการและเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ขาดการประสานงานและรับปฏิบัติ

เฉพาะนโยบายหลักของหน่วยงาน

4. มีความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่น้อย มักจะเชื่อว่าตนเองมีฐานะสูงกว่าชาวชนบท
5. เจ้าหน้าที่ราชการชอบทำงานสำนักงาน
6. ระบบราชการใช้การให้ทุนให้โทษ ทำตัวให้พอใจแก่ผู้บังคับบัญชา มิได้ปฏิบัติงานเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

7. บุคคลภายนอกหรือผู้เกี่ยวข้องไม่ต้องการให้ชาวชนบทเข้ามาร่วมในการพัฒนา

ชินชัย ชีเจริญ (2528) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน : ผลกระทบจากการแบ่งช่วงชั้นบุคคลในชุมชนแออัด กรณีศึกษาชุมชนซอยอินทามระ 10 เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร พบว่า สาเหตุส่วนใหญ่ที่ทำให้บุคคลในชุมชนไม่สามารถเข้า

ร่วมกิจกรรมการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้นั้นมีสาเหตุอยู่ 3 ประการ คือ การไม่มีเวลาร่าง การไม่อยู่ในชุมชนจะมีกิจกรรม และการขาดแคลนทุนทรัพย์

นำชัย ทนุผล (2531) ได้ระบุว่า ปัญหาในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการพัฒนาชุมชนของประชาชนมีสาเหตุอยู่ด้วยกันหลายประการ ได้แก่ เกิดจากตัวประชาชนเอง ข้อจำกัดในกรณีเกิดขึ้นด้วยความเคยชินของตัวประชาชนเอง ซึ่งมักจะเป็นผู้รับบริการอยู่เสมอ ทั้งในรูปของการได้รับการค่าบริการตอบแทนหรือยึดเยียดให้บริการประชาชนเอง ทำให้มีค่านิยมและทัศนคติว่ารัฐบาลจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ ทำให้พวกเขาเหล่านั้นเกิดความรู้สึกแบบการพึ่งพาตลอดเวลา จะเห็นบ่อยครั้งที่เดียวที่โครงการพัฒนาของรัฐบาล ซึ่งพยายามเข้าไปพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมุ่งเน้นในปรัชญาของการช่วยเหลือตนเอง แต่กิจกรรมของโครงการเหล่านั้น มักจะออกมาในรูปของการกระทำเพื่อประชาชนมิใช่กระทำร่วมกับประชาชน ปัญหาที่เกิดจากองค์กร เจ้าหน้าที่ และระบบราชการ ซึ่งปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ นับได้ว่าเป็นข้อจำกัดที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนลดน้อยถอยลง กล่าวคือ เป็นนโยบายการพัฒนาในระบบราชการไทย มักมีคำสั่งจากเบื้องบนเป็นส่วนสำคัญ

ประภาศรี พิทักษ์สินสุข (2532) ได้ศึกษาเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชนบท พบว่า มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้แก่

1. สม่ครใจ
2. ถูกบังคับ
3. ได้รับรางวัลตอบแทน
4. ได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่น
5. ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐ
6. ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม
7. มีความศรัทธาต่อโครงการ
8. ได้รับผลประโยชน์ตอบแทน
9. ความต้องการมีเกียรติ
10. ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน

ประมาณ ตันตทิกุล (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการศึกษา และการพัฒนาของชุมชนชนบท พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ สภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ภายในชุมชน แรงผลักดันด้านบุคคล โครงสร้างของกลุ่ม ความถี่และระยะเวลาที่สัมพันธ์ของกลุ่มแบบแผนการเรียนรู้ จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการศึกษา

และพัฒนาชุมชนเป็นการเรียนรู้ในรูปแบบของการประชุม ซึ่งมีทั้งการประชุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

พรรณทิพย์ เพชรมาก (2528) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการแสวงหาที่ดินเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียนร่วมใจพัฒนา ชุมชนอ่อนนุช เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแสวงหาที่ดินเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย พบว่าปัญหาที่ประชาชนไม่เข้าร่วมกิจกรรม เพราะว่าเป็นลักษณะของชุมชนเมืองที่มีสมาชิกกลุ่มแต่ละรายมีเวลาว่างน้อยและไม่ค่อยตรงกัน เป็นไปได้ยากที่สมาชิกจะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ได้อย่างพร้อมเพรียงกัน ผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันงานของกลุ่มให้ดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง

มานิต เรืองรัตน์ (2525) ได้ศึกษาเรื่องความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ห้า ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ความรู้ทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนอยู่ในเกณฑ์พอใจ และนักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และพบว่า เมื่อเปรียบเทียบความรู้และทัศนคติของนักเรียนทั้ง 2 เขตชุมชน คือ ชุมชนชั้นนอกและชุมชนชั้นใน ปรากฏว่าความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนทั้ง 2 เขตไม่มีความแตกต่างกัน

วิกรณ์ รัชปวงชน และคณะ (2527) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทโครงการฟื้นฟูนครในการส่งเสริมความมั่นคงการอยู่อาศัย พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้องค์กรชุมชนในชุมชน วัดลาดบัวขาว ประสบผลสำเร็จ คือ ชุมชนมีพัฒนาการที่ยาวนาน คนส่วนใหญ่เกิดในชุมชน ทำให้ชาวชุมชนมีความรู้สึกพื้นฐานร่วมกันในความรักถิ่นฐานบ้านเกิด และมีความผูกพันทางสังคม อีกทั้งสภาพการดำรงชีวิตยังคงมีลักษณะของสังคมชนบทเหลืออยู่ มีกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อนบ้าน รู้จักคุ้นเคย และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เคยมีกิจกรรมบุญประเพณี และการแก้ปัญหาร่วมกัน

วิมลสิทธิ หรยางกุล และคณะ (2528) ได้ประเมินโครงการชุมชนวัดลาดบัวขาว พบว่าอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนมีสาเหตุมาจาก ข้อจำกัดด้านเวลา และลักษณะอาชีพ ความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจ ความเห็นแก่ตัวของชาวบ้าน การขาดผู้นำที่ชาวบ้านมีความเชื่อมั่น ความแตกแยกของกรรมการชุมชน การขาดการชักจูง ชี้แนะจากทางการ และความไม่เสมอภาคในการดำเนินงาน

ศรีปริญา ฐประจ่าง (2529) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของการพัฒนาการในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชนบท ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการส่วนใหญ่ร่วมอยู่ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชนบทในระดับปานกลาง ลักษณะการมีส่วนร่วม

วางโครงการและร่วมปฏิบัติงานมากกว่าร่วมบำรุงรักษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมคือ ระยะเวลาปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ระยะในเขตตำบลปัจจุบัน และความคิดเห็นต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่วนเพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิภาคเขตปฏิบัติงาน และการติดตามข้อมูลข่าวสารสิ่งแวดล้อมไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม

สุจินต์ (2527) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมว่า ได้แก่ ปัจจัยทางด้านบุคคล ตำแหน่งทางสังคมภายในหมู่บ้าน การรู้สึกในหมู่บ้าน การรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญต่อหมู่บ้าน ส่วนอายุ เพศ ปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

สุรัสวดี นุ่นพยนต์ (2528) ได้ศึกษาพบว่าขั้นตอนที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมคือ ขั้นตอนปฏิบัติตามโครงการและขั้นตอนรับผลประโยชน์จากโครงการ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในรูปของแรงงานมากที่สุด รองลงมาคือ ร่วมออกเงินและวัสดุ ร่วมประชุม และร่วมแสดงความคิดเห็น ส่วนขั้นตอนการค้นปัญหาและขั้นตอนตัดสินใจเลือกแนวทางนั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปของการประชุมมากที่สุด รองลงมาคือ การแสดงความคิดเห็นเมื่อเป็นกรรมการและเป็นประธาน จิรายุทธ (2535) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมในการประชุมหรือสนทนาต้องมีบรรยากาศของความเสมอภาค ยอมรับความคิดเห็นและให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม ทุกคนว่ามีคุณค่าหรือมีประโยชน์

สุรัสวดี นุ่นพยนต์ (2528, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนของประชาชนยากจน ผลการศึกษาพบว่าขั้นตอนที่สำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นค้นหาปัญหา และขั้นตอนตัดสินใจเลือกแนวทางนั้น เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมเพียงร้อยละ 25 และ 54 ตามลำดับ โดยมีส่วนร่วมในรูปการประชุมมากที่สุด รองลงมาคือ การแสดงความคิดเห็น เป็นกรรมการและเป็นประธาน การไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนของประชาชนในบางขั้นตอนมีสาเหตุสำคัญ ๆ มาจากการต้องใช้เวลาเพื่อการประกอบอาชีพมาก ความไม่กล้า เกรงจะไม่มีผู้รับฟังความคิด ความคิดที่ว่ากิจกรรมพัฒนาชุมชนไม่สอดคล้องกับสภาพความต้องการ เพราะเข้าใจผิดคิดว่ากิจกรรมการพัฒนาเป็นเรื่องของผู้นำชุมชน และการมีฐานะยากจนของประชาชน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้นำท้องถิ่นทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนในขั้นค้นหาปัญหา ส่วนชาวบ้านโดยทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้เพียงร้อยละ 0.25 เท่านั้น สาเหตุที่ทำให้ประชาชนไม่เข้าร่วมกิจกรรมได้แก่ เหตุผลทางเศรษฐกิจ ช่วงเวลาทำกิจกรรมตรงกับช่วงเวลาประกอบอาชีพ และกิจกรรมไม่สอดคล้องกับสภาพ เช่น ต้องการให้บริจาควัสดุ แต่ประชาชนมีฐานะยากจน

สุริรัตน์ ภูวัฒนศิลป์ (2539) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขไม่ได้เข้าร่วมประชุม วางแผนดำเนินการ เนื่องจากมีเวลาจำกัด ไม่ได้มีส่วนร่วมสมทบเงิน เนื่องจากมีเงินเดือนจำกัด และเกรงกลัวอิทธิพลท้องถิ่น นอกจากนี้รัฐยังไม่ให้การสนับสนุน

สิน สีสวน (2530, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งเสริมองค์การประชาชนในเรื่อง ผลการศึกษาพบว่าที่ส่งเสริมการพัฒนาสหกรณ์ฯ มีทั้งปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน ปัจจัยภายในชุมชนประกอบด้วย สมาชิกเคยมีประสบการณ์ทั้งการควบคุมการทำงานของกรรมการ ทำให้มีบทเรียนมาใช้พัฒนาสหกรณ์ นอกจากนี้กรรมการยังมีความสามารถหลายอย่าง ทั้งการระดมการมีส่วนร่วมของสมาชิก การทำงานกลุ่ม การปรับตัวแก้ไขปัญหา และปกป้องผลประโยชน์ของสมาชิก และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีของคนในชุมชนมีมาก่อนตั้งสหกรณ์ คนมีการรู้จักกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยร่วมกันก็เป็นปัจจัยที่สำคัญ และสุดท้ายก็คือ ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนดีเกื้อหนุนให้โครงการที่อยู่อาศัยสำเร็จได้ ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชนประกอบด้วยคุณลักษณะและการแสดงบทบาทที่ดีของนักพัฒนาและลักษณะนิสัยขององค์กรที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ทำให้มีสิทธิและความสามารถทำกิจกรรมได้สำเร็จ การมีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจนแต่ละคนเข้าใจบทบาทหน้าที่และการได้สิทธิประโยชน์ที่ชัดเจน จากการเป็นสมาชิกสหกรณ์ฯ เป็นการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

อนุภาพ ธีรลภ (2528) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

1. ความสนใจของผู้ที่มีสถานภาพที่สูงกว่า
2. ความต้องการเป็นกลุ่มพวก
3. ความเชื่อถือในตัวผู้นำ
4. ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐ
5. การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน
6. การยอมรับแบบอย่าง
7. ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม
8. การยอมรับในอำนาจรัฐ
9. ฐานะทางเศรษฐกิจ